

ANDONI AMUTXATEGI, OLERKARI

Miin txarrak diñoenez, Elantxobe erri bitxia ei da, urez, lurrez eta gizonez.

«Bitxi» berbeak alan be iru esan-nai beintzat badaukaz: 1) metalezko domiña bat, paparrean eder-gaillutzat eroaten dana; 2) nabarmena, oi-ezlakoa, bestek ez lakoa, bere legezkoa, eta 3) dotorea, poxpoliña, sona...

Iru esan-nai oneitarik zein ete jatorko ondoen gure itxasaldeko erritxoari? Irurak batera ez ete?

Erriak oiñetan beti txipli-txaplaka daukon Kantauri zabala bitxia da, ederra, naiz asarrekor dala, naiz bare-bare dagoala; erriak oiñarrizat daukon lur-zati aldapatsua, bitxia dogu, noiz laban egingo ei dago eguraldi euritsuetan batez be, baiña or Ogoño begirale bikain.

Gizonez bitxia dogu, leen eta orain; ez itxastar legez, euskal idazle legez so egiñik, ainbat ditugu bertokoak: Gorgonio Renteria, Imanol Arriandiaga, Jose Intxusagarri, Andoni Amutxategi, Andima Ibiñagabeitia...— euskal arloan trebe izan doguzanak.

Andoni Elantxobe'n jaio zan 1913-ko garillaren 24'an. Abade izan nairik, ortarako ikastaroak, lenengo lau urteak, Arratia'ko Artea'n (Gaztelu-Elexabeitia'n) egin zituan; beste zortzirak Gasteiz'en, lenengo biak Seminario Zarrean eta beste seirak Barrian.

Apaiztegi Barria zabaldukeran, olerki luzetxo bat ozen esan edo deklamatu eban Andoni'k ainbat gotzain, abade ta erritarren aurean; olerkia Jakakortajarena'k egiña zan, baiña berak ederto otsegiña.

Egun gomutaria! Eta orduko zerbait dardaraka dabilkio oranindik gure elentxobetarrari: Orduko

Aita Santu Pio XI'ren Nuntzio-Ordezkarri zan Tedeschini jaunak esan ebazan itzak: «Euskera ez da galdu bear, Españaren eta munduaren goraltzarako». «Entzun ba'zeuntson entzun —diño berak—, ze gogo berroz eta kementsu esan ebazan itz orreik!»

Gudaketak nun aurkitu eban? Elantxobe'n bertan. Bere ikaskideak abade ziran, lau izan ezik. Gudaritza zala-ta atzeratu ziran bostok Frantzia'ko Akize edo Dax'en egin ziran abade.

Euskadi'ko Jaurlearitzaren baimenez eta erbestaturik egoan Gasteiz'ko Gotzain Mujika Urrestarazu'tar Mateo agurgarriaren eskabidez eta eskubidez eldu ziran ara, eta andik illabetera, atzera biurtu ziran Bizkaira, Eusko-Gudarosteko kapillautasuna eusko gudariekin betetera.

Pazko-Berbizkunde osteko eguenean eldu zan Andoni Bergara aurrean dagon «Basalgo» deritxon mendira. Ni an nengoan orduko; antxe ezagutu genduan alkar, «Kirikiño» batalloian alkarregaz eta Santoña'ko espetxean be alkarregaz egonik.

Nun egin dau arima-zaintza? Lenengo Araba'ko Antoñana'n sei urte, ango inguruetako abade-buru; gero Bilbo'n ogei urte, azken amazortzi urteotan Sukarrieta'n daukugu, ango eliz-arazoetan buru-bellarri sarturik eta aske-unetan or-emengo aldizkarietan euskerazko lantxoak idatzirik.

Txistua joten dau. Musikarako griña biziz bizi da, euskal musikarako batez be. Berezkoak edo-ta bizi lekuak, Sukarrieta'k, eraginda, eder-zalea dogu osoan.

Euskal idazle

Asko ezta be, Andoni'k beti ekin dautso euskeraz idazteari, amaren magalean eta ikastaroetan ikasi eban izkera arin, zorrotz, txairoan.

Seminarista zala asi zan idazten. Beronek diñostanez, bere urteko ikaskideen artean «Mens Nostra» eritzen aldizkaritxo bat ateraten eben; eta «bertantxe idazten neban zertxobait euskera utsean», diño.

Gerotik aldizkari oneitan argitaratu ditu bere lanak: «Txistulari», «Karmel» (itz lauz ta poesiz), «Agur» eta «Zer»-en, era biera, ots, prosaz eta bertsoz.

Euskal idazleok oitura dogunez, izen-goitiz firmatu ditu bere lanak, au da, «Lertibe» erabilli dau idazlanak izenpetzean.

Bere gaiak, interesgarriak dira geienbat: jazorkuak, artu-emonak, gizarteari buruzkoak; sakonak izan arren, arin ta argi azalduta.

Olerkari

Itz lauz artikulu politak biribilduagaitik, atsegiñago jakoz Andoni'ri olerki-lan laburretan jaukal esitzen dauskuzan pentsamentu samurrak. Gazteiz'en ikasle zanetik dakar zaletasun ori, berezkoa esan bearko, aizeak berezkoa, dauanez orriak dardaratzea.

Ba-dira olerkiak idaztea errezago dala diñoenak. Ez adierazo ariñegi olako baiespenak. Bietarako, bai prosarako eta bai poesiarako, goi-kemena bear. Karta bat idazteko, baiña, ez dozu bearko olerki bat ontzeko beste argi, kemen eta indar. Suminjaso edo aroaldia da olerkia, arimearena noski.

Sumin-aldi au, barriz, era askotara sortzen, poeta naiz eder-senaren jabe danaren kautan. Irakurte batek, ikuste batek, alkar-izketa batek ekarri oi dausku ori, gogoaren indar, sumin, eroaldi ori. Ona lengoan neuri jazoa. Zaar ta gazte, bost joan giñan Gorbea'ra, Murua'tik, Kanteretatik, Azero'tik Aldamin-azpira. Bi perretxiku billa joan ziran mendian gora; beste irurok autuan, bape estutu barik. Pagadi ederrak, eta unetik unera enbor zaar batzuk, azken baltzean, lerrera eratsita; nire lagun olerkaria ta ni olako baten aurrean miretsirik gelditu giñan, poesi-sumiñak jota lez; irugarrenak, ostera, zoratuta gengozala esan euskun. Eta ariñari emon eutsan.

Gorago, pagadi gaiñean, or sekulako gorosti gerri-lodi lerdanak; osto baltz ugarik jantziak, eguzkiten dizdiz. Urreratu, ta zer dakusgu? Orriak batzuk arantzal dabez eta beste batzuk ez; mirakulu ori barrendu nairik, luzaro egon gintzazan bertan. Zerbait gorago, beste gorosti erdi-igarra; osto legorrez jantzia, txorta batzuk eze ta berde ditula. Zelan ori? Ingurua azal barik agiri dau, baiña atzekaldean dau

onako muskil berde bat, enbor igarrari deutsola gora doana. Eta guk: «Or gaurko Euskalerrriaren irudia: gerria igartuz, baiña bizi-naia mokor gaiñez.

Bazkal-ondoan Atxuri'tantza jatsi gara bostok. Atxex aitz ibiltaldi arriskutsua. Pagadiak, oraingo lerd baltzak, ardi ta zaldiak... Eta lenpernak... Eta txoriak, bela, erroi ta eskillaso artean, berein kolorezko pitiñak; bat ni lilluraz jarri ninduen, leizar zubil sendo lodi baten orri artean, txio-txio leun berezitan kantari. Mendi-tontor bakarretako kantari ziur asko, bee-aldeetan ez bait da olako txio ezirik entzuten.

Pago-mukur zaarra, goresti gerri-igar berdetu naia, ta txori bakanaren txio-txio leuna, ez al dira iru poesi-gai sekulako? Guztiok, baiña, ez dogu sentitzen inguruko gauzen adertasuna. Eta, naiz izadiko ederra, naiz barne norberak sorturikoaren muiñaz gozaten danari «zoro» deitzen dautsagu. Bai, indarra, zoro-aldia bear ederraren ezta xurgatzeko.

Lertibe'k izan ditu olako zoroaldiak. Or lekuko bere bertso, kopia ta olerki beroak. Aitzol il ebenean, jazoera izugarri batek joa aurkitu zan goi-argitua, eta luma arturik, «Aitzol jaunaren omenez» deritxona, lau aapaldi luzekoa, osotu euskun, letra ta eresi, andik egun batzuetara Bilbo'ko «Euskadi» egunkarian agertu zana. Irakur bere leenengo estrofea:

«Irakurri izan dot izparringietan
ta abertzale diranen arpegietan,
erail dabela,
ez kentzearren eukan sakela,
erail dabela
lapur bat izan balitz bezela
«Aitzol» trebia,
maite ebalako jaiotz-erria,
maite ebalako jaiotz-erria».

Olantxe daukaz dozenaka landuak, ikusi, entzun eta esan dautsoezan gaiakaz. Guda ostean or ibilli zan alderrai; ama etxean semearen zain. Onela adierazten semearen erri-miña ta amaren nekea, «Erri-miñez» deritxonean.

«Erbestean ni negarrez,
amatxo neukan didarrez:
Luzaroan zagoz
erritik aparte;
seme maite, etorri zaite
ama bizi dan arte».

Urte batzuk igarota erbestean,
udabarri goiz batean
agertu nintzan etxean.
«Ai, seme laztana!,
elduko ziñana,
ziur ekian amatxok
etorriko ziñana».

AITA ONAINDIA